

QURUQ MEVALARNI SAQLASH DAVRIDA UCHRAYDIGAN SURINAM UNXO‘RI (*ORYZAEPHILUS SURINAMENSIS* L.) ZARARKUNANDASI

Avazov Sanjar Salimjonovich, tayanch doktorant,
Obidjanov Dilshod Axmed Xuja o‘g‘li, q.x.f.d., katta ilmiy xodim,
O‘simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada zaxiradagi oziq-ovqat mahsulotlari saqlanayotgan urug‘liklar, g‘alla, donlilar, quritilgan mevalar (mayiz, turshak, olma qoqilari), quruq sabzavotlarda uchraydigan ombor zararkunandalarining tur-tarkibi to‘g‘risida ma‘lumotlar keltirilgan. Tadqiqotlar davomida respublika boylab zaxira mahsulotlari saqlanadigan omborxonalarda monitoring olib borish va o‘rganish jarayonida zaxira mahsulotlariga surinam unxo‘ri (*Oryzaephilus surinamensis* L., kichik sarg‘ish unxo‘r (*Cryptolestes niinutus* Ol.), kalta mo‘ylovli sarg‘ish unxo‘r (*Cryptolestes ferrugineus* Steph.) zararkunandalari zarar keltirayotganligi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: zararkunanda, hasharot, monitoring.

Abstract. This article provides information on the species composition of granary pests found in seeds, grains, cereals, dried fruits (magiz, sorrel, apple spike), dry vegetables in which reserve food products are stored. During research in warehouses where spare products are stored throughout the republic, in the process of monitoring and studying spare products, the Surinam mucoed (*Oryzaephilus surinamensis* L.), the small red mucoed (*Cryptolestes niinutus* Ol.), and the short-whiskered red mucoed (*Cryptolestes ferrugineus* Steph) were discovered. pests causing harm.

Key words: pest, insect, monitoring.

Аннотация. В данной статье представлена информация о видовом составе амбарных вредителей, встречающихся в семенах, зернах, злаках, сухофруктах (магиз, щавель, яблочный колос), сухих овощах, в которых хранятся запасные продукты питания. В ходе исследований на складах, где хранятся запасные продукты по всей республике, в процессе мониторинга и изучения запасных продуктов был обнаружен суринамская мукоед (*Oryzaephilus surinamensis* L.), малый рыжий мукоед (*Cryptolestes niinutus* Ol.), короткоусый рыжий мукоед (*Cryptolestes ferrugineus* Steph) вредителей, наносящих вред.

Ключевые слова: вредитель, насекомое, мониторинг.

Zaxiradagi oziq-ovqat mahsulotlari saqlanayotgan urug‘liklar, g‘alla, don, dukkaklilar, chigitlar, quritilgan mevalar va boshqa mahsulotlarni hasharot, kana, sichqonsimon kemiruvchilar va boshqa zararli organizmlardan himoya qilish insoniyatga taalluqli o‘ta dolzarb muammodir.

Ombor zararkunandalari - zaxiradagi mahsulotlarning ashaddiy zararkunandalari bo‘lib, ular katta guruhni tashkil qiladi, dunyodagi mavjud.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (OON)ning ma‘lumotiga ko‘ra qishloq xo‘jalik ekinlari hosilining uchdan bir qismi (80 mlrd. dollardan oshiqroq) yoki har 100 sentner hosildan 30% ini zararli organizmlar nobud qilar ekan. Nahotki, odamzot barcha hosilning egasi bo‘lib qolmay, o‘z ixtiyori bilan shu 30 sentner hosilni zararkunandalarga berib qo‘ysa. Ombor zararkunandalari esa butun dunyo bo‘yicha g‘amlanadigan barcha qishloq xo‘jalik mahsulotlarining 10% ni, ayrim tropik mamlakatlarda esa yig‘ib olib saqlashga qo‘yilgan hosilning 50 va undan ortiq foizini nobud qilar ekan.

Hasharotlarning tabiiy populyatsiyalarida har doim shunday zotlilari borki, ular baqquvat, yashovchanligi bilan ajralib turadi va ular tez orada o‘z sonlarini to‘ldirib turadilar, bu zotlar qo‘llanilgan u yoki bu vositalarga nisbatan o‘ta chidamli bo‘ladilar.

Ombor zararkunandalarining tur-tarkibi juda keng va turli tumandir. Ular hasharotlar, kanalar, sichqonsimon kemiruvchilar va boshqalardir. Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini saqlash, qayta

ishlash, tashish va boshqa jarayonlarda zarar keltiradigan turlari kosmopolit bo‘lib yer shari bo‘ylab keng tarqalgan va chunochi ular un mitalari. unxo‘rlar, uzunburun qo‘ng‘izlar, terixo‘rlar, kapalaklar, kanalar va boshqalardan iborat.

Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini saqlash, qayta ishlash, tashish va boshqa jarayonlarda zarar keltiradigan turlari kosmopolit bo‘lib yershari bo‘ylab keng tarqalgan va chunochi ular un mitalari, unxo‘rlar, uzunburun qo‘ng‘izlar, terixo‘rlar, kapalaklar, kanalar va boshqalardan iborat.

Ombor zararkunandalarining tur-tarkibi juda keng va turli tumandir. Ular ichida eng ko‘p zarar yetkazadiganlari *Surinam unxo‘ri* (*Oryzaephilus surinamensis* L., *Kichik sarg‘ish unxo‘r* (*Cryptolestes niinutus* Ol.), *Kalta mo‘ylovli sarg‘ish unxo‘r* (*Cryptolestes ferrugineus* Steph.)lar hisoblanadi.

Surinam unxo‘ri (*O. surinamensis* L.) zararkunandasi omborlar, elevatorlar, tegirmonlar, konditer mahsulotlari fabrikalari, odamlar yashaydigan binolar va boshqa joylarda keng tarqalgan bo‘lib, zaxira mahsulotlari saqlanadigan omborxonalarda uchraydi.

Surinam unxo‘ri zaxiradagi oziq-ovqat mahsulotlari saqlanayotgan urug‘liklar, g‘alla, donlilar, chigitlar, quritilgan mevalar (mayiz, turshak, olma qoqilari), quruq sabzavotlar va boshqa mahsulotlarni hasharot, kana, sichqonsimon kemiruvchilar va boshqa zararli organizmlardan himoya qilish insoniyatga taalluqli o‘ta dolzarb muammodir.

Surinam unxo‘ri zararkunandasi oziq-ovqat mahsulotlari zaxirasini nobud qiladi, donning murtagi va unli qismini yeydi,

natijada, g'alla va boshqa uzoq saqlanmaydi, ularning ozuqalik sifatini buzadi, urug'larini shikastlab, unuvchanligini keskin kamaytiradi.

Omborxonalarda saqlash davrida qishloq xo'jalik mahsulotlari zararkunandalarining tur-tarkibi, biologiyasi ekologiyasini chuqur tadqiqot qilish va ularga qarshi samarali vosita usullarini ishlab chiqish borasida nazariy, uslubiy va amaliy ishlarni olib borayotgan va ushbu sohani rivojlanishiga ulkan hissalarini qo'shgan, qo'shayotgan olimlar va mutaxassislar – P.P.Arhangelskiy, I.G.Noskov, A.X.Xodjaev, S.N.Alimuhamedov, N.M.Maxmudxo'jaev, S.Axmatxanov, R.N.Axmadjanov, K.Asanov, M.Toirov, M.Nomazov, M.Akmalov, B.E.Murodov, L.Mirmaqsudova, S.Yakubova va boshqa xodimlarning xizmatlarini alohida ta'kidlash joiz.

Respublikamizda va chet ellarda zaxiradagi mahsulotlarni saqlash doimo dolzarb muammolardan biri bo'lib, so'nggi yillarda bu sohaning nazariy va amaliy yo'nalishlarida yangiliklar ishlab chiqilmoqda. Shuning uchun ombor zararkunandalariga qarshi kurashning zamonaviy yuqori samarali vositalaridan foydalanish va himoya qilish muhim vazifadir.

Tadqiqotlar davomida Respublikamiz boylab zaxira mahsulotlari saqlanadigan omborxonalarda monitoring olib borilganda va o'rganilganda quruq mevalarda *surinam unxo'ri* (*Oryzaephilus surinamensis* L.), *kichik sarg'ish unxo'r* (*Cryptolestes niinutus* Ol.), *kalta mo'ylovli sarg'ish unxo'r* (*Cryptolestes ferrugineus* Steph.) kabi zararkunandalar omborlarda saqlanayotgan urug'liklar, g'alla, don, dukkaklilar, chigitlar, quritilgan mevalarda keng zarar keltiradi.

ADABIYOTLAR:

1. N.M.Maxmudxo'jaev. Zaxira mahsulotlari zararkunandalari va ularga qarshi kurash. Qo'llanma. – Toshkent, 2016 y. 34-36-b.
2. Н.М.Махмудхўжаев. Теоретическое обоснование формирования фауны вредителей запасов, - Ташкент. Фан, 2011. 135 с.
3. В.В.Яхонтов. "Вредители сельскохозяйственных растений и продуктов средней азий и борьба с ними". Рекомендация – Академия наука, 1950. 611-612 ст.
4. Helenara dos Santos Beckel, Irineu Lorini & Sonia M. N. Lazzari "Rearing method of *Oryzaephilus surinamensis*(L.) (Coleoptera, Silvanidae) on various wheat granulometry". Revista Brasileira de Entomologia 51(4): 501-505, dezembro 2007 y.
5. X.X.Kimsanbaev, N.B.Jumaboeva. "Omborxona zararli organizmlariga qarshi kurashish" Qo'llanma. – Toshkent, 2022 y. 19-20 b.
6. Erifili P. Nika, Nickolas G. Kavallieratos, Nikos E. Papanikolaou and Chrisovalantis Malesios. Interactions of *Oryzaephilus surinamensis*(L.) (Coleoptera: Silvanidae) with two key stored-product pests under variable abiotic conditions. Entomologia Generalis, Vol. 42 (2022), Issue 3, 471–478 Article Published online 31 January 2022.
7. Е.А.Соколов, Вредители запасов, их карантинное значение и меры борьбы, - Оренбург. 2004. – 74-75-ст.
8. <http://www.cnsnb.ru/AKDIL/0038/base/k0550003.shtm>

УЎТ: 632.772; 632.93

ҚОВУН ПАШШАСИ (*MYIOPARDALIS PARDALINA* BIGOT) БИОЭКОЛОГИЯСИНИ ЎРГАНИШ ВА ПУШТДОРЛИГИНИ АНИҚЛАШ

Рахмонова Гулжамол Раҳманжановна, қишлоқ хўжалиги фанлари фалсафа доктори, Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти Андижон минтақавий филиали.

Аннотация. Ҳозирги кунда қовун пашшаси (*Myiopardalis pardalina* Bigot), биоэкологияси ўрганиш ва пуштдорлигини аниқлаш долзарб мавзу ҳисобланади. Ушбу мақолада қовун пашшасининг пуштдорлиги математик модел ёрдамида аниқланди.

Калит сўзлар: тадқиқот, қовун пашшаси, морфологияси, биоэкологияси, пуштдорлиги, математик модел.

Аннотация. В настоящее время изучение дынной мухи (*Myiopardalis pardalina* Bigot), ее биоэкологии и определение распространенности является актуальной темой. В этой статье зараженность дынной мухи определялась с использованием математической модели.

Ключевые слова: исследования, дынная муха, морфология, биоэкология, опыление, математическая модель.

Abstract. Currently, the study of the melon fly (*Myiopardalis pardalina* Bigot), its bioecology and determination of prevalence is a hot topic. In this paper, melon fly infestation was determined using a mathematical model.

Keywords: research, melon fly, morphology, bioecology, pollination, mathematical model.

Кириш. Бугунги кунда аҳолининг полиз маҳсулотларига бўлган эҳтиёжининг ортиб бориши натижасида ҳосилни кўпайтириш ва сифатли қовун маҳсулотлари билан таъминлаш, ҳосилдорликни ошириш, зарarli организмлар келтирадиган зарар миқдорини камайтиришда қатор муаммолар юзага келмоқда. Қовун маҳсулотларининг ўртача 24-42% қисми

зарarli организмлар келтирадиган зарар таъсирида нобуд бўлиши, бу зарarli организмларга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш, қовун пашшасини ривожланишини прогнослаштириш асосида уйғунлашган кураш тизимини ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, қарши курашнинг мақбул муддати ва меъёрларини белгилашга қаратилган